

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.н. Николай Аретов Аретов
Институт за литература, БАН
Научно направление 05.04.02. Българска литература
по конкурс, обявен от
Факултета по журналистика и масови комуникации
към Софийския университет „Св. Климент Охридски“
за заемане на академичната длъжност доцент
по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки
(Критики и критически практики),
обявен в ДВ, бр. 93, от 26. 11. 2019
с кандидат гл. ас. д-р Марин Христов Бодаков

Гл. ас. д-р Марин Христов Бодаков е роден през 1971 г. Завършил е Българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“. През 2014 г. придобива образователната и научна степен доктор по научната специалност 3.5 обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Култура в средствата за масова комуникация) с дисертационен труд на тема „Политики на представяне на българската литература в печатните медии през 90-те години на ХХ век. Проблеми на критическата авторефлексия“, публикувана като книга по-късно, вероятно след преработване, с разширено заглавие „Кой „уби“ критиката?...“ (Велико Търново: Фабер, 2019).

От 2006 г. е преподавател, а от 2011 г. – главен асистент в катедра „Печат и книгоиздаване на ФЖМК при СУ „Св. Климент Охридски“. Познавам от втора ръка дейността му като университетски преподавател, доколкото мога да съдя тя е отлична, популярността му сред студентите е завидна. Същевременно Бодаков е бил редактор в сп. „Български месечник“ (1997-2000), във в. „Култура“ (2000-2018) и неговия наследник в. „К“ (2018-2019), съдружник е в издателство „Точица“. Между 2006 и 2009 г. е бил съветник по въпросите на културата в Кабинета на Председателя на Народното събрание Георги Пирински. М. Бодаков е активен литературен критик и автор на поредица от стихосбирки, съставител на няколко публицистични сборника, носител на няколко награди за поезия и критика.

М. Бодаков участва в конкурса с монографията „Критика и искреност. Случаят Йордан Маринополски“ (Велико Търново: Фабер, 2019) и 13 научни статии (част от тях – по същество рецензии или литературни есета). Предложеният списъкът посочва цитати в 6 в монографии и колективни токове с научно рецензиране и повече от 10 в други публикации.

Статиите на М. Бодаков, както и цялата му критическа дейност се отличава с вкус, добронамереност и ясна ценностна йерархия. Не споделям докрай принципите, върху които стъпва тази йерархия – аксиоматизирането на разделението висока – ниска култура, както и споделяното от мнозина желание за голямо национално културно поле и за значителната роля на медиите в него. Интересно е да се прочете днес новоизлязлата книга на М. Бодаков „Кой „уби“ критиката?“, посветена на 90-те години и писана вероятно през следващото десетилетие, за да се проследи последвалото развитие на тенденциите, маркирани в нея, да се провери доколко се осъществяват стаените в нея страхове и имплицитните ѝ прогнози. За мен, субективно, особено интересни бяха авторитетите, на които авторът се позовава, както и тезите, които отхвърля.

Основният труд, с който М. Бодаков участва в конкурса, е монографията „Критика и искреност. Случаят Йордан Маринополски“. Трудът несъмнено е интересен, ценен, а и предлага добра основа за дискусия по различни проблеми, свързани не само с развитието на критиката, но и с различните представи за българската култура като цяло. Въпреки че в името на едно по-публицистично (по-есеистично) писане М. Бодаков се отказва от традиционното представяне на житейската и творческата биография на своя герой, авторът успява не само да изгради интересен портрет на Йордан Маринополски, но дори, до известна степен, вероятно и да зарази част от читателите със собственото си пристрастие към критика. Полезно за труда е въвеждането на сведения за сестрата на критика (Зоя Ставрева Маринополска), дискретно (може би твърде дискретно) е маркирана личната драма на критика. Повествованието за него стъпва върху универсалния (романтичния?) мит за непризнатия талант, за маргинализирания творец от периферията, който влиза в битка с големите фигури. Но, за разлика от най-малкия брат във фолклора или от библейския Давид, Маринополски все пак не излиза победител в сблъсъка със литературните законодатели на своето време – Пенчо Славейкови д-р Кръстьо Кръстев.

Свързано с това е желанието на изследователя да чете „центъра през твърденията на периферията“ и на „победените“ (с. 4) Една идея, усилено лансирана от постколониалната критика вече доста десетилетия. Плодотворно е и близкото до нея използване на опозицията на М. Уолзър „имперски съдия – мирови съдия“. От друга страна, проблематизирането на едни критици (не само Кръстев, но и Ал. Кьосев, Пл. Дойнов и др. съвременни литератори, съчетано с безкритично приемане на други (от Белински до Сл. Иванов) може да породи възражения. Същото, впрочем с по-голяма сила важи за „Кой „уби“ критиката?...“, където освен очакваните да една дисертация и за един редактор в периодично издание авторитети текстът са възприети твърдения, не винаги оригинални, на автори като Н. Иванов, М. Петрова, М. Костова-Панайотова, Л. Стоянова.

Критическият прочит на кръга „Мисъл“ и проблематизирането на неговото място в общата картина на българската култура, е актуална задача, към която М. Бодаков се насочва с много амбиция, пристрастие и отлично познаване на материала, особено по отношение на Маринополски. Основателна е констатацията, че четворката от „Мисъл“, по-точно П. П. Славейкови К. Кръстев, са обект на специално и на моменти безкритично отношение вече доста десетилетия. Възможно е, разбира се, контекстът на литературните борби от 90-те години на XIX и началото на XX в. да се разшири. Кръгът „Мисъл“ не само законодателства, но и е оспорван от мнозина, не само от Ив. Вазов, но и от хора като Ст. С. Бобчев, извън него, поне извън тесния му кръг, в известен смисъл подобно на Маринополски, остават и други изявени критици, не по-малко значими от него. Имам предвид задълбочени литератори като Ст. Минчев, В. Пундев и Алб. Гечев, споменати в текста, по-разгърнатото вглеждане в делото им несъмнено би усложнило картината. Специално Минчев има доста по-различно мнение за „културния трансфер“ (наистина по отношение на XIX в.) и то до голяма степен е възприето от литературната история.

Много интересен проблем, коментиран от мнозина, е „вносният“ характер на българския модернизъм и специално идеите, лансирани от Пенчо Славейков и д-р Кръстев. М. Бодаков търси свой подход към него, на моменти е склонен да надцени „чуждостта“ на модерните идеи, свързвани с „индивидуализма“, и особено родството им с немската литература и философия. Връзката е добре известна, несъмнена и открито прокламирана. И все пак, дали става дума за типично „немски“ (пресилено противопоставяни още навремето на „руските“) или за някакви по-универсални идеи. Друг е въпросът, че някои от възгледите, свързвани с „Мисъл“, са изведени на преден план и генерализирани. Вярно е, че П. П. Славейков и д-р Кръстев говорят за чисто изкуство и имат пренебрежителни реплики към читателите, към „фасулковците“. И тези твърдения са точно намерени от Бодаков. Но доколко с тях се изчерпва отношението на Кръстев и Славейков към литературата и публиката. Бодаков не пропуска да коментира внимателно и други техни твърдения и особено противоречията в написаното от двамата, но често се връща към лансираното от „Мисъл“ чисто изкуство и принципното отхвърляне на популярността на поета. Както обаче основателно забелязва Бодаков: „Цялата концепция на Славейков има дискретен слой национализъм.“ (с. 127) Или, също основателно: „Как този, който иска да е сам, е в група.“ (с. 138) Не без аргументи, но малко пресилен обаче ми се струва акцентът, поставен върху „волята за власт“ у д-р Кръстев. Може да се спори и до каква степен (и винаги ли) „Петко Славейков е откровено властова фигура“. (с. 150) Идеите, които са извлечени от „Племенникът на Рамо“ (с. 169) също, струва ми се не са напълно адекватни на идеите на Дидро.

За мен най-интересното в предлаганото от М. Бодаков разглеждане на кръга „Мисъл“ бе проблематизирането на неговата „модерност“, откриването на „традиционното“ и „националното“ в него. (Нещо което, както основателно отбелязва и Бодаков, влиза в противоречие с тезата за чистото изкуство.) Не по-малко интересни са и наблюденията в труда върху един проблем, към който литературната история се отнася твърде предпазливо – вътрешните напрежения в четворката и специално – особеното място на Яворов в нея. Друг интересен проблем, само маркиран в труда, са сложните отношения в семейството на д-р Кръстев.

Несъмнен принос на монографията е детайлното разглеждане на написаното от Маринополски – не само критически статии и рецензии, но и есеистични и публицистични текстове и писма. Въведените за пръв път в научно обръщение писма са особено интересни и ценни, а и разкриват интересни детайли в мисленето и поведението на Маринополски. Особено впечатляващо е написаното до Яворов: „Със слабите си сили излизам да се боря против д-р Кр. и Пенча. Но се боя някои да не помисли, че съм от лагера на Иван Вазов и Кирил Христов, които презирам.“ (с. 93) Впрочем, въпреки тази титанична борба (дали зад нея не стои някакъв комплекс на „победения“), той все пак публикува в „Мисъл“.

Делото на този автор не е било разглеждано така подробно досега, Бодаков познава в детайли цялата литература по въпроса, позовава се на нея (на първо място на доста високо ценения от него Сл. Иванов), но и спори с някои съществуващи тези, например лансираната от Ив. Богданов теза, за близостта на Маринополски с левите идеи. (Както основателно посочва Бодаков, това твърдение е свързано с времето, когато Богданов „реабилитира“ Макаринополски; може би би имало основание да се мисли и дали отхвърлянето на близостта с левите идеи, а и с народничеството също не е свързано със своя контекст.)

Въз основа на идеите на Маринополски, оценени високо от него, Бодаков лансира своя представа за критиката като специфична културна дейност (в полза на обществото). Според него едно от основните ѝ достойнства, откривано и у Маринополски и изведено в заглавието на труда, е „искреността“. Вероятно това е необходимо, но едва ли и достатъчно условие за писане на задълбочена критика. Вероятно може да се твърди, че „метакритиката“ (т. е. критиката на критически текстове) е някаква по-висша форма на жанра, струва ми се обаче, че в това поле преобладават примерите на лесно писане с предвидими изводи, а и конюнктурните текстове при „метакритиката“ като че ли не са по-малко.

В труда не липсват и някои пресилени или неаргументирани твърдения. Например: „с други думи, „Мисъл“ е невъзможна без „Звезда“... (с. 78)

Заклучение

Кандидатурата на гл. ас. д-р Марин Христов Бодаков отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав и на Правилника към него. Ценя високо критическата, журналистическата и изследователската работа на д-р Марин Бодаков. Трудовете, с които той участва в конкурса, както и цялата му преподавателска, критическа и научна дейност, ми дават пълната увереност да препоръчам да бъде избрана за доцент във Факултета по журналистика и масови комуникации към Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

30 март 2020

Проф. дфн Николай Аретов
Институт за литература, БАН